

לשכת רב הקמפוס

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת ויחי, תשע"ב

מספר 948

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות

ע"ש הלנה ופאול שולמן

פעילים בתקופת השואה ביהדות רומניה

יעקב גלר

אחד האנשים הבולטים בתולדות יהודי רומניה בתקופת השואה היה פרד אפרים שרגא, "אבי יתומי טרנסניסטריה" ("אושביץ של יהודי רומניה"). הוא נולד ביאסי, שכ-40% מתושביה היו יהודים, היה פעיל ציוני, מנהיג הג'וינט, שימש גם מזכיר כללי של הקרן הקיימת לישראל בבוקרשט וייסד את העיתון הציוני "ידיעות מהעולם הציוני". את שנות מלחמת העולם השנייה הקדיש שרגא להצלת יהודים. בהיותו חבר ב"וועד האוטונומי לעזרה", שהקימה "הפדרציה של איגודי הקהילות" בבוקרשט, הגיש עזרה סוציאלית לנצרכים הרבים. ואכן, לאחר שבאוגוסט 1941 אושר שרגא על-ידי הממשלה הרומנית, הוא שלח מזון, בגדים, תרופות וכספים לאלפי יהודים שגורשו מ-50 עיירות במולדובה למחנה הריכוז בעיר טרגו-זיו, מחוז ב"רומניה הישנה". אחרי הפוגרום הגדול שאירע ביאסי, "עיר השחיטה", בסוף יוני ובתחילת יולי 1941, קיבל שרגא אישור נוסף מהשלטונות להגיש סיוע לאלף שרידי "רכבות המוות", שיצאו מיאסי ונכלאו במחנה הריכוז קאלאראשי.¹ כשהוקם "מרכז היהודים", מעין יודנראט של יהודי רומניה, עבר "וועד העזרה" לחסותו. שלטונות רומניה אישרו ב-25 בדצמבר 1942 ל"וועד האוטונומי לעזרה", לשלוח משלחת לגטאות כדי לבדוק את צורכי המגורשים ולסייע להם. פרד שרגא עמד בראש המשלחת הראשונה שיצאה ב-31 בדצמבר 1942. בהיתר הנסיעה צוין תאריך החזרה 1 בפברואר 1943.

בתחילת ינואר 1943 נפגשו שרגא וחברי הוועדה באודסה עם המושל העריץ של טרנסניסטריה, גיאורגה אלכסיאנו. ב-8 בינואר כינסו שרגא וחבריו 60 נציגים מ-25 גטאות. על אף אזהרת ממשל הגטאות לבל ידברו ראשי הגטאות בנפרד עם חברי המשלחת, מצאו נציגים אחדים הזדמנות לתאר בפניהם את המצב האמתי של הגטאות. למשל, ד"ר מאיר טייך, ראש גטו שארגורוד, הצליח להכניס בחשאי דו"ח אמתי על מצבם לכיסו של פרד שרגא, וקיבל אח"כ 6,600,000 ליי, ששוויים כ-110,000 מארקים גרמניים.

שני כינוסים נוספים נערכו בגטאות שבאלטה ובמוגילב. ב-10 בינואר 1943 ביקרו שרגא וחבריו בגטאות זמרינקה, ברשאד, אובודובקה וטירספול. ביקור נוסף היה בבית היציקה שהקים המהנדס שמעון יגנדורף בגטו מוגילב, ושבראשו עמד. עבדו בו בין 500 ל-700 יהודים תמורת ארוחות חמות. לביקור זה לא היה תקדים באף אחת מארצות אירופה. חברי המשלחת ביקרו גם באחד מבתי היתומים (היו שלושה) ובבית החולים שהוקם בגטו. היה זה הישג גדול לשרגא ולחבריו, שהצליחו לבדוק את צורכי הגטאות ונתנו למקצתם עזרה כספית תוך הבטחה לשיגור סיוע מוגבר בעתיד. ביקור זה עודד גם את שלטונות רומניה לזרז משלוחי סיוע ליושבי הגטאות.

כשחזרה המשלחת בשלום לבוקרשט משליחותה הקשה, ארגן שרגא אספה גדולה בבית הכנסת הגדול ובירך ברכת "הגומל". הוא והרב הראשי, ד"ר אלכסנדר שפרן, ביקשו מהמשתתפים ומכל יהודי העיר (שמנו

* ד"ר יעקב גלר לימד במחלקה ללימודי יסוד ביהדות עד לפרישתו. הוא פרסם שישה ספרים בתולדות יהדות רומניה, וספר שביעי עתיד לצאת בקרוב.

¹ יעקב גלר, העמידה הרוחנית של יהודי רומניה בתקופת השואה (1940-1944), עמ' 107-298. ראו גם:

Activitiatia comisiunei autonome de ajutorare, Bucuresti 1944

יותר מ-100,000) לתרום בגדים, נעליים וכספים ליושבי הגטאות. גם ראש הקהילה הספרדית י"ד כהן קרא לחבריו להשפיע על העשירים בעלי הנתינות הזרה, שהתרחקו מקהילתם, לתרום למען אחיהם האשכנזים מהגטאות.²

הביקור השני בגטאות טרנסניסטריה והחזרת מגורשי מחוז דורוהוי

ב-16 בדצמבר 1943, לאחר 11 חודשים, יצאו שתי משלחות בשנית לגטאות טרנסניסטריה. הם קיבלו לכך אישור רשמי מטעם "ועד העזרה", והשליחות אמורה הייתה להימשך 30 יום. בראש אחת מהמשלחות עמד שרגא, ובראשות המשלחת השנייה עמד עו"ד דאדו רוזנקרנץ. שרגא עמד בראש המבצע להחזרת 6,177 יהודים לרומניה: 5,994 מדורוהוי ו-183 ממחנה הריכוז וואפניארקה. הוא צייד אותם בלבוש ובמזון, שילם עבורם את הוצאות הדרך והחזירם לרומניה בין ה-19 ל-25 בדצמבר 1943. "הוועד לעזרה" תיקן את בתיאם, סיפק להם תנורים, רהיטים, כלי-בישול, מזונות, בגדי-חורף ותרופות בעלות כוללת של כ-15 מיליון ל"י. כמו כן ניתנו מענקי-סעד בסך 10,000 ל"י לכל משפחה ו-5,000 ל"י לכל יתום משני ההורים. כדי להשלים את מסעו קיבל שרגא ממשרד הפנים אישור נוסף לביקור של 30 יום בדורוהוי.³

ביקורו השלישי בגטאות והחזרת כ-2,000 יתומים

ב-24 בפברואר 1944, לאחר כחודשיים, יצאו שתי משלחות לגטאות טרנסניסטריה בפעם השלישית. גם ביקור זה נערך באישור השלטונות ומטרתו הייתה להחזיר לקהילות רומניה כ-2,000 יתומים משני הורים. בראש המבצע עמדו שרגא, איצו הרציג, מאוריצי משה בלומנטל, סולומון דיאמנט ודאדו רוזנקראנץ. הם ביקרו בבתי-היתומים ובדקו את מצבם של הילדים. לדאבון לבם נמצאו שם ילדים רעבים וחולים, ללא טיפול רפואי, כשהם שוכבים עירומים במיטותיהם. הם שמחו לביקורו של פרד שרגא מפני שהביא להם אוכל, בגדים ונעליים, ונתנו ביטוי לשמחתם בשירי תהילה לכבודו ("שרגא לידער"). בשירים שמקורם באידיש הם השווהו למשה רבנו, שהוציא את בני ישראל מעבדות מצרים לחירות, והעלם לארץ ישראל:

מר שרגא בתפקידו (בשליחותו) הנעלה, כמו משה רבנו פעם,

נשלח מאת הארגון היהודי, כמו משה מאת אלוקי ישראל.

קרה הפלא הגדול, שרגא ליווה את הילדים (מטרנסניסטריה) לא"י.

שיר נוסף לכבודו נכתב באקרוסטיכון שמו: ש-ר-ג-א. להלן שורות אחדות (בתרגום לעברית):

שמך ייחרת על לוח הלבבות, אלפי תודות מנוודים הולכים

מנדכאים ידועי דאגה, נפשם לראש עונדת מחשכי גלותם,

נפשות לרבבות, בראותך לחלץ ממיצר נידחים

נהרת נהורך כשרגא (זרח אורך כאור) כי תראה בבנותם מולדת.⁴

כאשר התקדם הצבא האדום לכיוון רומניה נשלח שרגא בפעם הרביעית לטרנסניסטריה (ב-17 במרס 1944), כדי להחזיר את שרידי הגטאות לרומניה. 11 מראשי גטאות טרנסניסטריה כתבו לד"ר ננדור גינגולד, ראש "מרכז היהודים", על הצלחת המשלחות בראשותו של שרגא, להחזיר 60,000 נפש (מתוך 150,000) לרומניה.⁵ יש לציין שוב שהפעילות המתוארת לעיל, של שרגא ואנשיו, הייתה מקרה יחיד בתקופת השואה בכל ארצות מזרח אירופה. מתוך מאות המשלוחים ששוגרו הגיעו רק מקצתם, ברם אלה שהגיעו הצילו אלפים רבים מרעב, קור ומחלות. ואכן, כעבור שלוש שנים יכלו הניצולים לשוב לבתיהם ולעלות לארץ ישראל. המומר ד"ר גינגולד, ראש "מרכז היהודים", שלח את פרד שרגא גם בשליחות אחרות בתוך המדינה כדי לטפל בחוזרים מטרנסניסטריה לדורוהוי ועירותיה.⁶ שרגא המשיך בפעולותיו גם בארץ במסגרת "עליית

² ; *Activitatea centralei evreilor din Romania*, Bucuresti 1944, pp. 91-98

Jean Ancel, *Documents concerning the fate of Romanian Jewry during the Holocaust*, Volum 3, p.226 (להלן אנצל). אנצל, שם, עמ' 545-554.

³ דו"ח על המגביית לאיסוף כספים ובגדים ביולי ואוגוסט 1943, בחתימת שרגא, ראו: אנצל, 5, עמ' 342, 391-398. אנצל, שם, עמ' 207, 509; שם, עמ' 575; יצחק ארצי, *דווקא ציוני*, ת"א 1999, עמ' 86; שם, שם, עמ' 618; יעקב גלר, העמידה הרוחנית, שם, עמ' 302-303; עיינו בארכיון הציונות הדתית (א.צ.ד.). באונ. בר-אילן, תיק 82. שם נמצאת בקשת ד"ר ננדור גינגולד, ראש "מרכז היהודים" משר הפנים למתן אישור נסיעה לפרד שרגא לדורוהוי למשך 30 יום.

⁴ יצחק ארצי, שם, עמ' 86-89, 91; יצחק ארצי, *משואה*, א, תשל"ג, עמ' 126; עדותו של משה רוזנברג (יליד 1925 בפוטנה בוקובינה), מ-24 בינואר 2005; יעקב גלר, העמידה הרוחנית, עמ' 302-303; דו"ח של פרד שרגא מ-14 במרץ 1944, על החזרת יתומים מטרנסניסטריה לקהילות, אנצל, שם, עמ' 694-695; שמואל בן ציון, *ילדים בטרנסניסטריה בתקופת השואה*, אונ. חיפה ויד ושם 1989, עמ' 287.

⁵ א.צ.ד. תיק 305.

⁶ עיינו בא.צ.ד. תיקים 111, 112, 122, 315.

הנוער", ב"ארגון עולי רומניה" ובארגון "היאס". הוא סייע לעולים חדשים, הקים את סניף "בני ברית" על שם הרב ד"ר יעקב נימירובר בת"א ושימש נשיאו הראשון. פרד שרגא נפטר בשנת 1961, בהיותו בן שבעים.⁷